

ÇEVRE SORUNLARIMIZ

Güzin AKGÜNDÜZ (*)

«Ben bu eseri düşünmesini
bilenler için yazdım»

Beccaria (1)

«...İnsanların her türlü faaliyetleri sonucu havada, suda ve toprakta meydana gelen olumsuz gelişmelerle ekolojik dengenin bozulması ve aynı faaliyetler sonucu ortaya çıkan koku, gürültü ve atıkların çevrede meydana getirdikleri arzu edilmeyen sonuçlar..»dır çevre kirliliği.

Çevre kirliliği nedir sorusuna 2872 sayılı Yasanın 2/C maddesi yukarıdaki tanımı vermektedir yanıt olarak.

Yıllarca öncesi yalnızca ülkemizde değil tüm dünyada haberdar olunmayan sorunlar yumağı halindedir çevremiz.

Canlıların varlık ve gelişmelerini devam ettirebilmeleri için zorunlu şartların bütünü olarak tanımlanan ekolojik dengenin (2) yaşayanlar yönünden bozulmasının engellenmesi gerçek ve tüzel kişilerin serbest iradelerine terk edilmesi sonuçta hiç de etkin olmamakla bu olgu yasa koyucuyu da bazı önlemler almaya zorlamıştır.

Hızla ve hesapsızca artan nüfus, kırsal kesimden kentsel sahaya devamedegelen göç, teknik gelişmeler, alt yapı hizmetlerinden yoksun yerleşim birimleri, özellikle fabrika atıkları en önemlisi insanların çevrelerine ve çevrelerindeki canlılara olan umursamaz tutumları artık çevre sorunlarımızı ivedi çözümler bekler hale getirmiştir. Konunun yetkinlerince soruna yasal zeminde çözümler aranırken biz Çevre Yasası penceresinden değişen dünyada değişen insan yönünden de konuyu değerlendirmeye çalışacağız.

(*) Salihli Yargıcı.

(1) Suçlar ve Cezalar/Beccaria/Dr. Muhiddin Göklü çev. İst. 1964.

(2) Çevre Yasasında ekolojik denge «insan ve diğer canlıların varlık ve gelişmelerini sürdürebilmeleri için gerekli olan şartların bütünü» olarak tanımlanmaktadır.

YASAL ÇİZİM :

2872 sayılı Çevre Yasası'nın 2/C maddesinde açıklandığı gibi çevre kirlenmesinin sebebi insan faaliyetleridir. Yasanın amacına ulaşmasını temin bakımından 4. madde gereği Merkez Çevre Kurulu oluşturulmuştur. Yasa uyarınca her türlü atık ve artığı çevreye zarar verecek tarzda yönetmelikteki yöntemlere aykırı biçimde doğrudan ya da dolaylı yollarla alıcı ortama vermek, taşımak, uzaklaştırmak, depolamak yasaklanmıştır. Yetkililer öncelikle kirlenmeyi önlemek, kirlenme varsa bunu durdurmak ve olumsuz sonuçlarını da gidermekle görevlidirler. Yasanın 15. maddesi ile yerin en büyük mülki idare âmirine de yasaklara aykırı davranan kurum, kuruluş ve işletmelerin faaliyetlerinin düzeltilmesi için uygun bir süre verilmesi, uyulmadığı taktirde kısmen ya da tamamen, süreli ya da süresiz olarak çalışmanın durdurulması yetkileri tanınmıştır. Yasanın 20 ve devamı maddelerinde idari yetkililerce ve yargıklarca verilecek cezalar öngörülmüştür. «Kirletenin Sorumluluğu» başlığını taşıyan 28. madde ise aynen «..çevreyi kirletenler ve çevreye zarar verenler sebep oldukları kirlenme ve bozulmadan doğan zararlardan dolayı KUSUR ŞARTI ARANMAKSİZİN sorumludurlar. Kirlenenin meydana gelen zararlardan ötürü genel hükümlere göre de tazminat sorumluluğu saklıdır..» tarzındadır. Öte yandan, Çevre Yasası'nın 27. maddesinde, yasada yasaklanan eylemler karşılığı idari cezalara karşın, bu fiillerin, başkaca yasalardaki karşılıklarının da uygulanabileceği vurgulanmıştır.

BENZER DÜZENLEMELER :

Çevre Yasası'nın 1. maddesinde yasanın gayesi «...bu kanunun amacı bütün vatandaşların ortak varlığı olan çevrenin korunması iyileştirilmesi kırsal ve kentsel alanda arazinin ve doğal kaynakların en uygun şekilde kullanılması ve korunması, su toprak ve hava kirlenmesinin önlenmesi, ülkenin bitki ve hayvan varlığı ile doğal ve tarihsel zenginliklerinin korunarak bu günkü ve gelecek kuşakların sağlık, uygarlık ve yaşam düzeyinin geliştirilmesi ve güvence altına alınması için yapılacak düzenlemeleri ve alınacak önlemleri ekonomik ve sosyal kalkınma hedefleriyle uyumlu olarak belirli hukuki ve teknik esaslara göre düzenlemektir..» tarzında açıklanmıştır. Aslında bu izaha göre Çevre Yasası'nın amacı yalnızca su, toprak ve havadan oluşan zorunlu ortamlarla sınırlı tutulmamıştır. Bu ortamda yaşayan diğer canlılar ve hatta insanlığın

tarihsel değerlerinin de korunması hedeflenmiştir. Bu çerçevede ister istemez bazı yasal düzenlemeler de çağrışım yapmaktadır.

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası ile jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait ender bulunan ya da özellikleri bakımından korunması gerekli olan yer üstü, yer altı ve su altındaki değerlerin korunması amaçlanmıştır.

1380 sayılı Su Ürünleri Yasası'nın kapsamı su ürünlerinin korunması, istihali ve denetlenmesi olarak tanımlanmıştır. Aynı Yasanın 20. maddesi de çevre kirliliği yönünden önemlidir (3). Yine çevremiz ile ilgili olarak 2559 sayılı Polis Vazife ve Selâhiyet Yasası, TCY'nın 546. maddesi, 1593 sayılı Yasa ve hatta bitki örtüsü yönünden de Orman Yasası da sayılabilir (4).

ÖZELLİKLE GÜRÜLTÜ :

Özellikle de, kent yaşamında gürültünün insan sağlığındaki olumsuzlukları tartışmasız kabul edilmektedir. Okadar ki, insanlar kendi faaliyetleri ile oluşturdukları gürültülü ortamlardan kaçışları denemektedirler.

«...ticaret hayatına ve vatandaşların seyir ve seferlerine tahsis edilmiş yollarda çıkarılan gürültülü kavgalar ve döğüşmeler bu kısma dahil suçlardandır...» (5).

Şimdilerde yine de, yaşantımızda sokaklarda gürültülü konuşmalar, tartışmalar mevcut. Bunun da yanında ilâve çeşitler ve artan gürültüler de var.

Çevre Yasası'nın 14. maddesinde kişilerin huzur ve sükûnunu beden ve ruh sağlığını bozacak şekilde yönetmelikle belirlenen ölçüler üzerinde gürültü çıkarılması yasaklanmış, fabrika, işyeri, eğ-

- (3) Su Ürünleri Yasası'nın 20. maddesi aynen «...su ürünleri veya bunları istihlak edenlerin veya kullananların sağlığına veyahut istihsal vasıtalarına malzeme, teçhizat, âlet ve edevata zarar veren maddelerin içsulara ve denizlerdeki istihsal yerlerine veya civarlarına dökülmesi veya döküleceği şekilde tesisat yapılması yasaktır. Hangi maddelerin dökülmesinin yasağ olduğu tüzükte gösterilir...» tarzındadır.
- (4) Ozon Tabakasının Korunmasına Dair Viyana Sözleşmesine Katılmamızın Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında 3655 Sayılı Yasa Ozon Tabakasını İncelten Maddelere Dair Montreal Protokolüne Katılmamızın Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında 3656 Sayılı Yasa da konu ile ilgilidir.
- (5) Beccaria / a.g.e. sh. 266.

lence yeri hizmet binaları ve konutlarda ulaşım araçlarında gürültünün asgariye indirilmesi için gerekli önlemlerin alınması öngörülmüştür. Yaptırım ise aynı yasanın 20/d maddesinde düzenlenmiştir. 2559 sayılı Yasanın 14. maddesinde de şehir ve kasabalarda gerek konutlarda ve gerekse dışında saat 24'den sonra halkın huzur ve rahatını bozacak şekilde gürültü yapanların men edileceği bildirilmiştir. Dikkat edileceği gibi 2559 sayılı Yasa, belli saatten sonra gürültüyü yasaklarken, Çevre Yasası standardın üzerinde yasaklama getirmiştir. Kuşkusuz Çevre Yasası düzenlemesi daha kapsamlı ve isabetlidir.

Şimdi böylesi yeterli düzenlemeler varken, şehir içinde vasıtaların müziklerini sonuna kadar açıp seyretmelerini, motorlu bisikletlerin genele açık yollarda yarış yaparak çıkardıkları gürültüleri, toplu mekanlarda gece ve gündüzleri birbirine karıştırıp düşüncesiz davranış tarzlarını sergileyenleri anlayabilmek güçleşiyor. Ekonomik endişelerle bile olsa, kırsal kesimde yaşayanın taşınmazının «kirlenmeden» etkilenmesine çare arayışı özenini, kent yaşamındaki göstermediği gerçeği ile karşılaşıyoruz. Başka bir anlatı ile, fert olarak «kirlenme olayına» hoşgörülü bakmakta olduğumuzun farkında mıyız acaba?..

YARGISAL İNANÇLARDAN :

Yargıtay 7.CD.nin, 1985-7632 Esas ve 43 sayılı Kararı aynen ve özetle «..foseptik atıklarının bahçedeki bina arkasında bulunan ışıklandırma boşluğuna atılması şeklinde oluşan sanığın fiilinin 2872 sayılı Çevre Kanununun 2 ve 8. maddeleri aracılığı ile 20/a maddesine uyup uymadığı ve mezkûr fiilin 1593 sayılı Kanunun yasada öngörülen yasaklara ve zorunluluklara uyulmaması halini cezalandıran 282. maddesini ne suretle ihlal ettiği...» (6).

Yargıtay 2.CD.nin 1984-12016/11133 E.K. sayılı Kararı aynen «..oluşa ve kabule göre sanıkların kirli suları okula ait bahçeye akıtmaktan ibaret olan eyleminin 2872 sayılı Çevre Kanununun 8. maddesi delaletiyle 20. maddesine aykırılık teşkil edeceği ve dolayısıyla gereği idari makamca yapılmak üzere görevsizlik kararı verilmesi icabedeceği...» (7).

Yargıtay 7.CD.nin 1984-6786/6583 E.K. sayılı Kararı «..sanığın fabrikasının denizi kirletmesi durumunda 1380 sayılı Yasanın

(6) YKD. 1985 Sayı, 6, sh. 905 -910.

(7) YKD. 1985, Sayı 4, sh. 580-581.

36/D-2. maddesi uyarınca kuruluşun çalışmasının önlenmesi ve zarar vermeyecek duruma getirilmesine karar verilmesi, 20. maddede uyarınca da işletmenin bulunduğu yerin üretme bölgesi veya civarı olup olmadığının araştırılması gerekir..» (8).

Yargıtay 2.CD.nin 9.3.1982 tarih ve 1467/1438 E.K. sayılı Kararı «...sağım yönetimindeki öğrenci yurdunda yapılan sağlık kontrolleri sonunda düzenlenip görülen eksiklerin giderilmesi ve önerilen tedbirlerin alınmaması halinde yasal işlem yapılacağı ihtarını kapsayan tutanaklarda imzası bulunan görevlilerden oluşan heyetler tesbit konusu hususlar bakımından emir vermeye ve tedbir almaya yetkili kurullardan sayılmadığı gibi bu konularda ilgili olarak 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanununa göre İlçe Hıfzıssıhha kurulunca alınmış bir karar da bulunmadığı cihetle belediye yasaklarına aykırılık teşkil eden eyleminden dolayı.. TCK. nun 526/1. maddesini ihlal suçundan mahkûmiyet hükmü kurulması yasaya aykırı...» (9).

Yargıtay 7.HD.nin 1983/10125 Esas ve 12823 K. sayılı Kararı «...kültür ve tabiat varlıklarının korunması ile ilgili olan 2863 sayılı Kanunun kazandırıcı zamanaşımı ile mülk edinmeyi önleyen hükümleri kazanılmış hakları etkilememek kaydı ile kendinden önceki olaylarda uygulanır. Aynı Kanunun 11. maddesi hükmü gereğince diğer koşulları var olsa bile kültür ve tabiat varlıklarının koruma alanı içinde kalan taşınmazları kazandırıcı zamanaşımı ile mülk edinme olanağı yoktur..» (10).

Yargıtay 4.HD.nin 1987/10677 Esas ve 1988/1297 K. sayılı Kararı «...Dava Türk Medeni Kanununun 656 ve 661. maddelerine dayanılarak açılmıştır. 2872 sayılı Çevre Kanununun 28. maddesinin 2. fıkrası kirletenin meydana gelen zarardan ötürü genel hükümlere göre tazminat sorumluluğu saklıdır hükmünü getirmiştir. Bu hükümden de açıkça anlaşıldığı gibi anılan çevre kanunu ile kirletenin sorumluluğu hakkında getirilen hükümler diğer sorumlulukları bertaraf edecek nitelikte değildir. Burada sorumlulukların yarışması söz konusudur. Zarar gören somut olayda hangi şartları kendisi lehine görüyorsa ona göre bir seçim yapıp dava-

(8) YKD. 1985, Sayı 3, sh. 440-441.

(9) Adalet Dergisi, Eylül-Ekim 1983/Çağlayan, Muhtar/Yetkili Makam ve Mercilerin Verdiği Emirlerle. Veya Aldığı Önlemlere Uymamak Suçu ve Tatbikatımız, sh. 830-831, Sayı 5.

(10) YKD. 1984-Mart, sh. 387 vd.

sını Çevre Kanununun 3. maddesinin, F bendine veya Medeni Kanunun 656. maddesine yahut koşulları bulunduğu takdirde Borçlar Kanununun 58. maddesine dayandırma hakkına sahiptir. Olayımızda da davacı davasını Medeni Kanunun 656 ve 661. maddelerine dayandırmış bulunmaktadır. Bu bakımdan olayda Çevre Kanununun hükümlerinin uygulanması gerektiği konusundaki görüşe iştirak edilememiştir.» (11).

Yargıtay 4.HD.nin 1988/7660 Esas ve 1989/1046 K. sayılı Kararı «...davaya konu olay ülkemizde ve dünyada giderek yaygınlaşan ve güncelliğini koruyan çevre kirliliği ile ilgilidir. Bu nedenle hukuki nitelendirme 2872 sayılı Çevre Kanununda çevreyi kirletenlerin kişilere verdiği zararlar nedeniyle kabul edilen sorumluluk kurallarına göre yapılmalıdır. Çevre Kanununun olay tarihinde yürürlükte bulunan 3/f maddesinde çevreyi kirletenler veya çevreye zarar verenlerin sebep oldukları kirlenme ve bozulmadan doğan zararlardan kusur şartı aranmaksızın sorumlu olacakları kabul edilmiştir (12). Buradaki sorumluluk ağırlaştırılmış objektif sorumluluktur. Çevre Kanunundaki çevreyi kirletenin sorumluluğunun niteliği doktrinde de tartışılmış ve aynı sonuca varılmıştır... Özellikle kirlenmenin kamu yararı gibi kavramlardan tamamen bağımsız nitelikte olduğu gözardı edilmemelidir. Çevre Kanununun, çevrenin kirletilmemesi hususunda uyulması gereken kuralları tüm özel ve tüzel kişileri bağlayıcı niteliktedir. Kamu tüzel kişilerinin çevreyi kirletme açısından eylemlerinde idare emir ve kurallara göre hareket edeceklerini söylemek Yasanın amacı ve açık hükümleriyle bağdaşmaz... davaya konu olan olayda davalı Karayolları Gaziantep, kömürler yolunun kaplama işinin yapılmasını eser sözleşmesiyle diğer davalıya vermiştir. Davalı Güneri A.'nın ise davalı idarenin gösterdiği saha üzerinde ve önceden tesbit edilmiş projelere göre şantiye kurarak çalıştırmaya başlamış ve taşkırmaya elek tesislerinde eleme sırasında çıkan tozlar ve bütümlü sıcak karışım sırasında meydana gelen is ve dumanlarla tarım arazisi üzerinde çevreyi kirleterek davacıya zarar vermiştir. Görülüyor ki, davalı Karayolları 2872 sayılı Çevre Kanununun 2/d maddesindeki tanıma göre çevreyi dolaylı olarak kirleten tüzelkişi durumundadır. Çünkü, davalı idare çevreyi kirleten ve davacılara

(11) YKD. 1988, Ağustos, sh. 1076 vd.

(12) Sorumluluk Çevre Yasası'nda 3.3.1988 Tarih ve 3416 sayılı Yasa ile değişik 28. maddede düzenlenmiş olup, 3/F bendi de, aynı Yasa ile yeniden değişik tarzda tertiplenmiştir.

zarar veren çalışmanın nereye ve nasıl yapılacağını belirlemekle kirletilmesine dolaylı olarak katılmıştır...» (13) **tarzındadır.**

D ü Ő ü n c e m i z :

Çevre sorunlarımız bu denli gündemde iken yine umutlandırıcı bir olay olarak artık yaşantımızda çöp toplama kampanyaları, çevre fuarları, küçük çevrecilerin iletişim araçları ile bizlere kadar yansıyan çabaları, doğal gaz kullanımı vb. çalışmalar, kısaca duyarlı insanların adımları var.

Yine yaşantımızda yazık ki, temizlik kurallarının yalnızca evleri için konulduğunu sanıp sokakları acımasızca kirleten zihniyet, aslında doğanın doğal ve insanların da özel yerlerde muhafaza edilmiş artıklarını almak görevi olması gerektiğine inandığımız, insanların sorumsuzca pislettikleri ortamı süpüren ve bu işi yaparken de, diğer insanları tozbulutu içinde bırakan temizlik görevlileri, gecenin bir yarısı uyuyanları uyandıran dört tekerlekli diskotekler, özgürlüğü her aklına geleni yapmak olarak algılayan yaşayanlarımız var.

Normalin dışında bazı atmosfer olaylarının yarattığı olumsuzluklar bir tarafa doğanın kendi dengesini düzgün işleyen bir fabrika gibi sağlamasına şaşmamak elde değildir. İnsanın mevcut değerlere katkısı yapıcı ve bilinçli olursa sonuç insana yakışık yaşanabilir bir çevredir. Hiç şüphe yok ki, insan aklının ve onun buluşlarının olumlu katkıları da yadsınamaz.

Çevre sorunlarına, çözüm getiren yasa incelendiği gibi yalnızca çevre yasası değildir. Düzenlemeler değişik açılardan bile olsa yasal çerçevenin amacı tektir. İnsan için mevcutları korumak, geliştirmek ve olanlara yeni değerler katmak. Okadar ki, yasa koyucu sorumluluğu dahi ağırlaştırmış, istemcinin hangi yasal zemine talebini dayandırması gerektiğini kendi serbestisine bırakmıştır. Kuşkusuz saygı insanın kendine olanı ile başlar. Aslında çevre sorunlarımızın başlıca nedeni teknolojik katılımlarla değişen ve hızlanan dünyada, bunun yaratıcısı insanın da değişimden ister istemez etkilenmesi, diğer insan ve canlılara karşı saygı ve sorumluluğunun azalması, özetle insanın da değişen dünya ile birlikte değişmesidir. Mutlaka insan aklı yarattığı çevre sorunlarına da en sağlıklı çözümleri bulacaktır. En önemlisi bu meselede fertlerin teker teker, sorunun farkında olabilmeleri, soruna sahip çık-

(13) Yasa Hukuk Mevzuat ve İçtihat Dergisi/Nisan 1990, sh. 630 vd.

maları başka bir anlatım ile tabandan çabaların yoğunlaştırılmasıdır.

Sonuç olarak, az ve seçkin nüfuslu; yapılaşması ve teknolojisi doğal doku ile barışık; suyu-havası-toprağı temiz; ozon yaraları iyileşmiş; insanları sözünde-yazısında-davranışında saygılı ve hoşgörülü, çevresinden sorumlu bir dünya diyelim ve ümit edelim...